

УДК 331.4:614.8

Ірина Михайлівна НЕННО

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, e-mail: irinanenno@ua.fm

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ОГЛЯД СТАНДАРТІВ, ПРАКТИК ТА НОРМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Ненно, І. М. Порівняльний огляд стандартів, практик та норм управління ризиками в Україні та за кордоном / Ірина Михайлівна Ненно // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2113-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 3. – № 58. – С. 151–159.

Анотація. У статті виявлено недоліки існуючих підходів до стандартизації та нормування процесів ризик-менеджменту. Методологія роботи заснована на філософії загального пізнання з використанням методів інформаційного пошуку, порівняння та системного аналізу. Проаналізовано іноземні стандарти управління ризиками: COSO, FERMA, ISO, Закон Сорбейнса-Окслі. Досліджено регулятивні документи щодо управління ризиками бюджетних, страхових та банківських установ в Україні. Виявлено відмінності та ключові характеристики іноземних стандартів та українських норм ризик-менеджменту. Уточнено підходи до визначення місця управління ризиками в системі управління підприємством та співвідношення з його стратегією розвитку. Результати дослідження можуть бути застосовані для розробки галузевих стандартів та норм управління ризиками.

Ключові слова: ризик; управління ризиками; стандарти ризик-менеджменту; стратегічні ризики; страховик; банк; бюджетна установа.

Ирина Михайловна НЕННО

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансового менеджмента и фондового рынка, Одесский национальный экономический университет, e-mail: irinanenno@ua.fm

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ОБЗОР СТАНДАРТОВ, ПРАКТИК И НОРМ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ

Ненно, И. М. Сравнительный обзор стандартов, практик и норм управления рисками в Украине и за рубежом / Ирина Михайловна Ненно // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред. М. И. Зверькова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 3. – № 58. – С. 151–159.

Аннотация. В статье выявлены недостатки существующих подходов к стандартизации и нормированию процессов риск-менеджмента. Методология работы основана на философии общего познания с использованием методов информационного поиска, сравнения и системного анализа. Проанализированы зарубежные стандарты управления рисками: COSO, FERMA, ISO, Закон Сорбейнса-Оксли. Исследованы регулятивные документы по управлению рисками бюджетных, страховых и банковских учреждений в Украине. Выявлены различия и ключевые характеристики иностранных стандартов и украинских норм риск-менеджмента. Уточнены подходы к определению места управления рисками в системе управления предприятием и соотношение с его стратегией развития. Результаты исследования могут быть применены для разработки отраслевых стандартов и норм управления рисками.

Ключевые слова: риск; управление рисками; стандарты риск-менеджмента; стратегические риски; страховщик; банк; бюджетное учреждение.

Iryna NYENNO

PhD in Economics, Associate Professor, Financial Management and Stock Market Department,
Odessa National Economic University, e-mail: irinanenno@ua.fm

COMPARATIVE REVIEW OF RISK MANAGEMENT STANDARDS, PRACTICES AND NORMS IN UKRAINE AND ABROAD

Nyemko, I. (2015), *Comparative review of risk management standards, practices and norms in Ukraine and abroad*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in.ch.) and others [Porivnialnyi ohliad standartiv, praktyk ta norm upravlinnia ryzykamy v Ukraini i za kordonom; za red. M. I. Zveryakova (gol. red. ta in.)], *Socio-economic research bulletin (ISSN 2113-4569)*, Odessa National Economic University, Odessa, Issue 3, No. 58, pp. 151–159.

Abstract. The article identifies the shortcomings of existing approaches to standardization and normalization of risk management. The research methodology is based on the philosophy of the common knowledge by using the methods of information search, comparison, and system analysis. International risk management standards, such as COSO, FERMA, ISO, Sorbeyns-Oxley Act are analyzed. The regulatory documents on risk management at the budget, insurance, and banking institutions in Ukraine are studied. The differences and the key characteristics of the foreign and Ukrainian standards of risk management are fixed. The approaches to determine the place of risk management in the strategic management and the relationship with its development strategy are specified. The research results could be applied to the development of industry standards of risk management.

Keywords: risk; risk management; risk management standards; strategic risks; insurer; bank; state enterprise.

JEL classification: L200

Постановка проблеми у загальному вигляді. Системний характер нестабільності впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємств є причиною планування стратегій з урахуванням ризику. В Україні значущість наявності системи управління ризиками визнана в офіційних документах Міністерства фінансів України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національного банку України для бюджетних установ, страховиків, банків відповідно. Керівники підприємств стикаються з необхідністю інтеграції ризик-менеджменту в процес управління. Тому для проведення оперативних дій з ризик-менеджменту доцільне використання спеціалізованих стандартів, розповсюджених у світовій практиці.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Українські автори А. Старостіна, В. Кравченко [1, с.170–185] поглиблюють теорію класифікаційних підходів та розробки програми управління ризиками. О. Кузьмін [2, с.25–98] присвячує свої праці еволюції поглядів на ризик-менеджмент в економічній науці та ризикам інноваційної діяльності. В. Гранатуров [3] вивчає процеси нейтралізації фінансових, податкових та інвестиційних ризиків. Російські автори О. Лобанов, А. Чугунов, М. Рогов [4, с.203–228; с.517–618] приділяють увагу питанням управління ринковими ризиками та концепції інтегрованого ризик-менеджменту на рівні підприємства. В. Буянов один із небагатьох, хто концентрує увагу на практичних проблемах ризикології, зокрема, на технології управління стратегічними ризиками [5, с.244–254]. Їхню основну відмінність він помічає в контексті цілей підприємства. На його думку, «стратегічне ризикопланування – це управлінський процес створення та підтримки стратегічної відповідності між місією, цілями, потенційними можливостями, ризиками та шансами. Воно спирається на чітко сформульовані програмні доктрини, меморандуми, виклад допоміжних цілей і завдань та інтуїтивну уяву про майбутнє» [5, с.248]. Пропонується модель стратегічного ризикоплану із семи розділів: цілі та завдання; набір стратегій; інтегральні ризики; функціональні стратегії; встановлення полей ризику; опис ризиків операцій; капіталовкладення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У науковій та діловій спільноті продовжуються дискусії та розробляються пропозиції щодо розвитку інструментів та методів, заснованих на науковому фундаменті та зручних для використання в стратегічному та оперативному управлінні. Вартість підприємства – це похідна від ризику та віддачі. Кожне управлінське рішення підвищує, захищає чи зменшує вартість підприємства. Ефективне досягнення стратегічних цілей можливе у випадку побудови системної послідовності управління впливовими ризиками на усіх стадіях роботи та в усіх підрозділах організації таким чином, щоб рівень прийнятих ризиків був оптимальним. Це і обумовлює актуальність оцінки та управління ризиками для визначення значущості кожного окремого ризику та загального ризикового навантаження, що є супутнім при досягненні загальних

цілей підприємства. Підходи до ризик-менеджменту для реального використання в бізнесі повинні бути практичними, стійкими та легкими для розуміння.

Постановка завдання. Аналіз існуючих стандартів ризик-менеджменту, їхнє порівняння для виявлення недостатньо обґрунтованих чи дієвих елементів є метою цього дослідження. Для досягнення окресленої мети послідовно вирішено низку завдань:

- уточнено сучасну інтерпретацію понять «ризик» та «управління ризиками»;
- проаналізовано практики з оцінки ризиків;
- розглянуто загальноприйняті та розповсюджені в розвинених країнах стандарти управління ризиками;
- досліджено офіційно прийняті підходи до управління ризиками в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зарубіжна практика свідчить про те, що керівництво успішних і динамічно зростаючих компаній достатньо широко застосовує управління ризиками як в окремих функціональних сферах бізнесу компанії – виробництво, фінанси, кадри тощо, – так і в рамках всієї компанії в цілому (стратегічний, комплексний, інтегральний ризик-менеджмент). У світовій практиці впровадження управління ризиками розглядають на основі низки стандартів.

1. COSO пропонує дослідження існуючих практик оцінювання ризиків, які є найбільш корисними з точки зору ефективності прийняття управлінського рішення. Відповідно до COSO ERM [6] метою ризик-менеджменту є фокусування управління на найбільших загрозах та можливостях із розробкою відповідних заходів по цих викликах. Алгоритм оцінювання включає такі етапи: ідентифікація ризиків; розробка критеріїв оцінки; оцінка ризиків; оцінка взаємного впливу ризиків; встановлення пріоритетів по ризиках; реагування на ризики.

1 етап. Результати ідентифікації ризиків можуть бути представлені у вигляді списку (переліку) ризиків та можливостей, зокрема, по групах (фінансові, операційні, стратегічні), по підгрупах (ринкові, кредитні, ризики ліквідності), для бізнес-одиниць чи корпоративних функцій та фінансових проектів. Саме розуміння природи ризиків підприємства лягає в основу побудови портфелю ризиків на цьому етапі. Кожен ризик може впливати на управління на рівні бізнес-підрозділу чи в функціональному розрізі. Перелік ризиків має бути побудований відповідно до пріоритетів ключових управлінців та цілей, на яких сконцентрована увага членів правління.

2 етап. Розробка пріоритетів оцінки – це формування загального набору критеріїв для застосування в розрізі роботи бізнес-одиниць, функцій та проектів вкладення капіталу. Типовою оцінкою є встановлення вірогідності та обсягів впливу. Багато практиків відзначають доцільність оцінювання ризиків по таких додаткових вимірах як чутливість та швидкість реагування на зміни.

3 етап. Оцінка ризиків полягає у присвоєнні цінності кожному ризику та можливості з використанням визначених критеріїв. Дві стадії – якісна та кількісна послідовно доповнюють одна одну.

4 етап. Оцінка взаємодії між ризиками. Ризики не існують в ізоляції один від одного. Підприємства мають враховувати взаємний вплив цих ризиків та впроваджувати управління цим впливом. Навіть незначні ризики у результаті цієї взаємодії можуть спричинити значну шкоду чи створити величезну можливість. Унаслідок цього підприємства схильні до інтегрованого чи цілісного бачення ризиків з використанням таких технік як матриця взаємного впливу, агрегований розподіл вірогідностей.

5 етап. Встановлення пріоритетів по ризиках – це процес визначення пріоритетів ризик-менеджменту шляхом порівняння фактичного рівня ризиків з плановим та відносно лінії толерантності до ризиків. Ризик розглядається не тільки у вимірах фінансової значущості та вірогідності, але й суб'єктивних критеріїв впливу на безпеку та репутацію.

6 етап. Реагування на ризики. Відповідно до результатів оцінювання ризиків розглядаються опції впливу на них (прийняття, скорочення, розподіл, уникнення), виконується аналіз витрат та вигід, формується стратегія реагування та розробляється план.

Детально процес ідентифікації та управління ризиками також розглянуто в COSO Enterprise Risk Management Integrated Framework (2004).

При розробці критеріїв оцінки відзначимо, що традиційний підхід у вигляді визначення вірогідності та значущості не є досконалим. Загально відомо, що події з низькою вірогідністю реалізуються занадто часто, а багато подій з високою вірогідністю – ніколи. Тобто, цих двох критеріїв недостатньо. Корисним стає відповідь на питання, як швидко виникає ризик та на скільки оперативно необхідно відреагувати чи покрити цей ризик або як довго можна залишатися толерантним. Саме таку відповідь можна дати шляхом вимірювання швидкості виникнення ризику та його чутливості. Ця інформація дає розуміння необхідності різкої адаптації чи можливості очікування.

Важливою також є розробка шкал оцінювання. Без встановлення стандарту чи норм неможливо порівнювати та виявляти сукупний вплив ризиків на організацію. Більшість спеціалізованих для цієї мети шкал стосуються вірогідності та значущості. Вони представляють собою ранжування та фіксацію вимірів для подальшої чіткої інтерпретації й використання. Чим більш детальною є шкала, тим більш чіткою буде інтерпретація для користувачів. Основною метою складання шкал є знаходження доцільного балансу між зручністю і повнотою. Шкали мають розмежувати відмінності рівнів ризиків. Відповідно до COSO рекомендована шкала з п'ятьма категоріями. Кожній організації притаманний свій рівень капіталізації, розмір, галузева специфіка та культура, тому шкали мають бути індивідуалізованими.

Стандарт «COSO II» Комітету спонсорських організацій Комісії Тредвея (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, «COSO») є результатом реалізованого в 2001 р. спільно з компанією «Price Water House Coopers» проекту з розробки принципів ризик менеджменту (Enterprise Risk Management Integrated Framework). Відповідно до розроблених принципів, ризик-менеджмент – це процес, що охоплює всю діяльність підприємства, в якому задіяні співробітники на різних рівнях управління; спосіб застрахувати діяльність підприємства від можливих помилок менеджменту або ради директорів; технологія виявлення ризиків та управління ними. Стандарт «COSO II» покликаний вирішити такі завдання:

- визначити рівні ризику відповідно до стратегії розвитку;
- удосконалити процеси прийняття рішень щодо реагування на виникаючі ризики;
- скоротити кількість непередбачених подій і збитків у господарській діяльності;
- визначити всю сукупність ризиків;
- управляти всією сукупністю ризиків;
- використовувати сприятливі можливості;
- раціонально використовувати капітал.

Чотири категорії бізнес-задач COSO II:

- стратегічні цілі (strategic) – цілі високого рівня, співвіднесені з місією та баченням організації;
- операційні цілі (operations) – ефективне і результативне використання ресурсів;
- цілі в галузі підготовки звітності (reporting) – достовірність звітності;
- цілі у сфері дотримання законодавства (compliance) – дотримання законодавчих і нормативних актів.

2. Стандарт, розроблений Федерацією Європейської Асоціації Ризик-Менеджерів «FERMA – Federation of European Risk Management Association» спільно з «Інститутом ризик-менеджменту Великої Британії», «Асоціацією ризик-менеджменту та страхування» та «Національним Форумом ризик-менеджменту в Громадському Секторі» і прийнятий в 2002 р. При розробці цього стандарту значний внесок зробили організації, які на професійному рівні займаються питанням управління ризиками [7, с.25]. Цей документ містить основні визначення, пояснює внутрішні та зовнішні фактори ризику, процеси управління ризиками, методологію та технологію оцінки та аналізу ризиків, загальні обов'язки ризик-менеджера. Відповідно до стандарту «FERMA», до обов'язків фахівця з

ризиків належать: розробка програми управління ризиками; супровід її реалізації; координація співробітництва підрозділів організації; створення програм зі зменшення витрат і заходів з підтримки безперервності бізнес-процесів. У стандарті FERMA, розробленому Європейською федерацією асоціацій ризик-менеджерів, «ризик-менеджмент є центральною частиною стратегічного управління організації. Це процес, слідуючи якому організація системно аналізує ризики кожного виду діяльності з метою максимальної ефективності кожного кроку і, відповідно, всієї діяльності в цілому. Ризик-менеджмент має бути інкорпорований до загальної культури організації, прийнятий і схвалений керівництвом, а потім доведений до кожного співробітника організації як загальна програма розвитку з постановкою конкретних завдань на місцях».

3. Один із небагатьох законодавчо затверджених стандартів у сфері управління ризиками – це «Закон Сарбейнса-Окслі». Але і цей закон не гарантує успішності дій і процедур. Компаніям необхідний власний стандарт, що допомагає складати регламенти та інструкції, які визначають: принципи взаємодії між структурними підрозділами компанії у сфері управління ризиками; чіткий розподіл функцій, повноважень і відповідальності між підрозділами компанії у сфері управління ризиками; систему контролю та повноваження контролюючих структурних підрозділів; норми і вимоги за операціями, що несе ризик. Закон Сарбейнса-Окслі (Sarbanes – Oxley Act) є частиною законодавства США про цінні папери. Однією з основних цілей цього закону є відновлення довіри суспільства до корпоративної звітності. Цей закон спрямований на реформування обліку, корпоративного управління та фінансової звітності в публічних акціонерних товариствах. Його реалізація спрямована на те, щоб акціонери, керівництво, директора, регулюючі органи, кредитори, інвестори та ринок в цілому були впевнені в достовірності опублікованої фінансової звітності. Цей закон розглядає питання внутрішнього контролю, а також опосередковано регулює процес управління ризиками. У законі немає керівних вказівок щодо розробки конкретних процедур фінансового контролю. Проте в ньому запропоновано алгоритм аудиту даних. Розділ 404 Закону вимагає, щоб керівництво компанії проводило оцінку системи внутрішнього контролю компанії і складало звіт про стан внутрішнього контролю, який має включати заяву про відповідальність керівництва за створення і підтримку адекватної структури і процедур внутрішнього контролю щодо фінансової звітності. Основними джерелами фінансових ризиків, відповідно до Закону, є: точність обчислення доходів; рішення по закупівлі і своєчасності поставок; процес управління виробництвом; витрати на робочу силу і точність виконання робіт.

4. Рекомендації щодо використання принципів та реалізації управління ризиками. Словник-термінів, 2009 р. ISO 31000:2009 [8] розроблено Міжнародною організацією зі стандартизації (International Organization of Standardization). Дослідження міжнародних і національних стандартів управління ризиками показало розбіжність трактування основних понять у стандартах і підходах до ідентифікації зовнішніх і внутрішніх ризиків та відповідно, побудови організаційних схем процесу ризик-менеджменту. Для розв'язання цієї проблеми Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) розробила міжнародний стандарт управління ризиками ISO 31000:2009 (Управління ризиками. Принципи та рекомендації. Risk Management Principles and Guidelines). При розробці ISO 31000:2009 були враховані недоліки попередніх стандартів ризик-менеджменту. У результаті стандарт характеризується: простою мовою написання; ґрунтується на найкращій практиці управління ризиками; викладений зрозумілою термінологією; поліпшує та доповнює наявні стандарти; забезпечує рекомендації щодо організації системного управління ризиками. Він охоплює рекомендації щодо вибору й застосування методів оцінки ризику. Використання тих чи інших методів оцінки подано у вигляді спеціальних посилань на інші міжнародні стандарти, в яких концепція і застосування цих методів розглянуті глибше. У стандарті ISO/31000:2009 описаний системний підхід до оцінки та управління ризиками, що вимагає від рад директорів зарубіжних корпорацій використання ефективних програм оцінки і управління ризиками, в рамках яких акціонери мають отримувати повну інформацію щодо ризиків, з якими стикається компанія, і заходи, що вживаються для їх нейтралізації.

ISO 31000:2009, по суті, є документом, який може допомогти організаціям розробити власні підходи до управління ризиками. Впроваджуючи цей стандарт, організація може порівняти свою практику управління ризиками з міжнародним досвідом та поділитися власним. Стандарт ISO 31000:2009 розкривається за допомогою, представлених у ньому принципів:

- створення та захист вартості організації;
- інтегрування в усі організаційні процеси;
- частина процесу прийняття рішень;
- врахування невизначеності;
- систематичність, структурованість та своєчасність;
- ґрунтування на доступній надійній інформації;
- відповідність вимогам;
- врахування людського і культурного факторів;
- зрозумілість та прозорість;
- динамічність, повторюваність та схильність до змін;
- постійне вдосконалення організації.

Оцінка ризику відповідно до ISO 31000:2009 складається із трьох етапів: ідентифікація; аналіз; безпосередня оцінка. Процес оцінки ризику має бути систематичним. Етап аналізу ризику пов'язаний з дослідженням кожного виду ризику, його наслідків та ймовірностей цих наслідків. Після оцінки ризику приймають рішення щодо визначення рівня ризику і за попередньо встановленими критеріями визначають пріоритетні ризики. Важливим є також етап управління ризиками – процес удосконалення наявних та розроблення і впровадження нових методів управління ризиками. Управління ризиками охоплює оцінку та вибір альтернатив, а також аналіз витрат і переваг та оцінку нових ризиків, що можуть бути спричинені вибором того чи іншого методу управління ризиками.

Існуюча редакція стандарту ISO 31000 не містить багато важливих понять фінансового ризик-менеджменту, зокрема, «капітал під ризиком» або «рентабельність з урахуванням ризику». Також, в числі технік оцінки ризиків, поки практично не згадані ніякі методи фінансової математики, наприклад такі, як Value at Risk (VaR) та інші концепції.

5. У 2002 р. у Великій Британії було опубліковано Стандарт з управління ризиками, що описує загальну концепцію управління ризиками, яка може бути застосована до будь-якої компанії. Зусилля по розробці об'єднали провідні організації з ризик-менеджменту: Інститут ризик-менеджменту (The Institute of Risk Management – IRM); Асоціація ризик-менеджменту і страхування (The Association of Insurance and Risk Managers – AIRMIC); Національний форум ризик-менеджменту в суспільному секторі (The National Forum for Risk Management in the Public Sector). Вказівки з внутрішнього контролю містяться також в Об'єднаному Кодексі корпоративного управління Британської Ради фінансової звітності (Financial Reporting Council) у новій редакції, що діє з 2008 р. На сьогоднішній день на міжнародному рівні затверджена лише термінологія в області ризик-менеджменту (ISO/IEC Guide 73:2002), загальні ж вимоги до змісту процесів менеджменту, їх структури і складу містяться в національних стандартах.

Варто згадати також Південноафриканський стандарт «KING II», який представляє собою збірник типових рішень у практиці ризик-менеджменту, постійно поповнюється і є посібником для навчання ризик-менеджерів. У цьому стандарті доступно виражаються ідеологія процесу і бажані стадії. Австралійсько-новозеландський стандарт з ризик-менеджменту 2004 р. AS/NZS 4360:2004 – це Стандарт Австралії/Нової Зеландії з управління ризиками (Risk Management Australia/New Zealand Standard). У документі увага акцентується на впровадженні практик управління ризиками в культуру організації, на управлінні потенційними можливостями отримання прибутку разом з можливими збитками.

Розглянемо офіційно затверджені норми впровадження систем управління ризиками в Україні.

1. Ще з 2004 р. Постановою Правління Національного Банку України № 361 від 02.08.2004 р. схвалено «Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» [9]. Відповідно до цього документу «ризик-менеджмент – це система управління ризиками, яка містить стратегію і тактику управління, спрямовані на досягнення основних бізнес-цілей банку». Ефективний ризик-менеджмент містить: систему управління; систему ідентифікації і вимірювання; систему супроводження (моніторингу та контролю). Документ є ґрунтовним з точки зору наявності термінологічного апарату. У ньому пропонуються конкретні методи оцінки ризиків, такі як капітал під ризиком, стрес-тестування. Основним методом управління ризиками вважають хеджування. Уточнюється, що прийняття ризику повинно супроводжуватися отриманням за це відповідної компенсації (економічної вигоди). Метою управління ризиками є сприяння підвищенню вартості власного капіталу банку. Згадується необхідність поширення корпоративної культури з управління ризиками, проте не визначені заходи, які до цього приводять. Виділяють п'ять груп ризиків: ризик форс-мажорних обставин; ризик країни; зовнішньополітичний, правовий та макроекономічний ризик. Визначені внутрішні документи, задіяні підрозділи, відповідна організаційна структура.

2. До Методичних рекомендації з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах включено розділ III «Управління ризиками» [10]. В ньому зазначено, що управління ризиками є складовою управління установою, виконання завдань і функцій та здійснюється керівниками всіх рівнів, працівниками установи. Під ризиком розуміють явище з негативними наслідками. Процес управління ризиками визначено як сукупність процесів ідентифікації, оцінки, визначення способів впливу та контроль. Ідентифікація ризиків передбачає визначення та класифікацію ризиків за категоріями та видами. За категоріями ризику розділяють на зовнішні, ймовірність виникнення яких не пов'язана з виконанням установою відповідних функцій та завдань, та внутрішні, ймовірність виникнення яких безпосередньо пов'язана з виконанням установою покладених на неї функцій та завдань. За видами ризику розділяють на: нормативно-правові; операційно-технологічні; програмно-технічні; кадрові; фінансово-господарські, тощо. Варто відмітити, що така класифікація доволі поверхнева та потребує доповнення.

Оцінка ризиків може здійснюватися за критеріями ймовірності виникнення ідентифікованих ризиків та суттєвості їх впливу на здатність установи виконувати визначені актами законодавства завдання і функції для досягнення нею мети та стратегічних цілей. Пропонується складання таблиць (матриць), класифікованих та оцінених за критеріями ймовірності виникнення та впливу ризиків, визначених для конкретних функцій чи завдань, із зазначенням заходів контролю, відповідальних виконавців, термінів та індикаторів виконання таких заходів тощо.

3. Вимоги до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика затверджені розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» в 2014 р. [11]. Відповідно до цього документу, управління ризиками – це процес, спрямований на виявлення, визначення, оцінку та врегулювання ризиків, а також контроль за дотриманням допустимих меж ризиків. Вперше вживається розповсюджене у світовій практиці поняття «карта ризиків» та деталізується стратегія управління ризиками. Виділяють такі групи ризиків: андеррайтинговий; ринковий; ризик дефолту контрагенту; операційний ризик та ризик учасника фінансової групи. Зокрема, для страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, андеррайтинговий ризик включає: ризик недостатності страхових премій і резервів; катастрофічний ризик. Ринковий ризик складається з ризику інвестицій в акції; ризиків процентної ставки та спреду; майнового та валютного ризиків; ризику ринкової концентрації. Ризик дефолту контрагенту представлений як неспроможність контрагента (перестраховика, боржника та будь-якого дебітора) виконати взяті на себе будь-які договірні зобов'язання перед страховиком. Операційний ризик – ризик фінансових втрат страховика, що виникає через недоліки управління, процесів оброблення інформації, контролюваності, безперервності

роботи, надійності технологій, а також помилки та несанкціоновані дії персоналу. Ризик учасника фінансової групи – це ризик негативного впливу на фінансовий стан страховика, який є учасником фінансової групи, викликаний погіршенням фінансового стану іншого учасника групи, до складу якої входить страховик.

Існуючі практики управління та оцінки ризиків узагальнені в стандарті COSO – ERM та COSO ERM Integrated Framework. Визначено, що ризик-менеджмент має відповідати структурі цілей та організаційній структурі, та бути впровадженим в процес аналізу зовнішнього середовища, постановку цілей, визначення факторів ризику, оцінку та реагування на ризики, контроль, інформацію та комунікації. У COSO II запропоновано алгоритм, методологію розробки критеріїв та шкал оцінювання ризиків. В стандарті ISO 31000:2009 враховуються людський та культурний фактори, встановлюються пріоритети по ризикам, охоплюються ризики з позитивними та негативними наслідками проте не використовуються фінансово-економічні показники оцінки ризиків. Стандарт FERMA призначений в першу чергу для ризик-менеджерів і не є обов'язковим. Стандарт зорієнтований на кількісну та якісну оцінку та звітування.

Висновки і перспективи подальших розробок. Аналіз найбільш відомих і широко використовуваних міжнародних стандартів і практик, та українських норм управління ризиками дозволив виявити основні відмінності в структурі елементів процесу ризик-менеджменту. Основна відмінність стандартів, розроблених за функціональною ознакою, в тому, що вони орієнтуються, в першу чергу, на галузеве бачення проблем, пов'язаних з ризиками, не деталізуються методологію, інструменти та процеси управління ризиками. Перспективами подальших досліджень є розробка інструкцій та норм зручних для використання конкретними підрозділами з імплементацією по конкретних вимірних фінансово-економічних та управлінських показниках.

Література

1. Старостина А. О. Риск-менеджмент: теория и практика: учеб. пособ. / А. О. Старостина, В. А. Кравченко. – Киев: ИВЦ «Издательство «Политехника», 2004. – 200 с.
2. Кузьмін О. Є. Управління ризиками в інноваційній діяльності: навч.-метод. посіб. / [О. Є. Кузьмін, Н. Ю. Подольчак, Н. І. Подольчак]. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 176 с.
3. Гранатуров В. М. Податковий ризик держави: визначення та класифікація / В. М. Гранатуров, І. Б. Ясенова // Фінанси України. – 2007. – № 10. – С. 86–95.
4. Лобанов А. А. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / А. А. Лобанов, А. В. Чугунов. – Москва: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 936 с.
5. Буянов В. П. Рискология (управление рисками): учеб. пособ. / В. П. Буянов. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Экзамен, 2003. – 384 с.
6. Enterprise Risk Management – Integrated Framework. Executive Summary [Electronic source] / COSO. – Access: http://www.coso.org/documents/coso_erm_executivesummary.pdf (date of refer: 21.11.2013).
7. Родионова М. Е. Комплексное управление рисками: обзор зарубежных стандартов / М. Е. Родионова // Управленческие науки. – 2003. – № 4. – С. 23–26.
8. ISO Guide 73:2009. Risk management. Vocabulary / International Organization for Standardization [Electronic source]. – Access: http://www.iso.org/home/store/catalogue_ics/catalogue_detail_ics.htm?csnumber=44651 (date of refer: 21.11.2013).
9. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління Національного Банку України № 361 від 02.08.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=8FEB6509DBF0607D5EED2597BBED0CFE?id=36985> (дата звернення: 09.12.2015).

10. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах: Наказ Міністерства фінансів України № 995 від 14.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=351955&cat_id=362118&search_param=%F0%E5%EA%EE%EC%E5%ED%E4%E0%F6%B3%FF&searchPublishing=1 (дата звернення: 09.12.2015).
11. Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страхівика: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 295 від 04.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14> (дата звернення: 09.12.2015).

References

1. Starostina, A. O., Kravchenko, V. A. (2004), *Risk Management: Theory and Practice [Risk-menedzhment: teoriya i praktika]*, Politekhnik, Kiev, 200 p. (rus)
2. Kuzmin, O. E., Podolchak, N. Yu., Podolchak, N. I. (2009), *Risk Management of the Innovation Activity [Upravlinnia ryzykamy v innovatsiinii diialnosti]*, Lvivska politekhnik, Lviv, 176 p. (ukr)
3. Hranaturov, V. M., Yasenova, I. B. (2007), *Tax Risk of the State: Definitions and classification [Podatkovyi ryzyk derzhavy: vyznachennia ta klasyfikatsiia]*, *Finance of Ukraine*, No. 10, pp. 86–95 (ukr)
4. Lobanov, A. A., Chugunov, A. V. (2009), *Financial Risk Management Encyclopedia [Entsiklopediya finansovogo risk-menedzhmenta]*, Alpina Business Books, Moscow, 936 p. (rus)
5. Buianov, V. P. (2003), *Riskology (Risk Management) [Riskologiya (upravlenie riskami)]*, Ekzamen, Moscow, 384 p. (rus)
6. *Enterprise Risk Management – Integrated Framework. Executive Summary*, COSO, available at: http://www.coso.org/documents/coso_erm_executivesummary.pdf.
7. Rodionova, M. E. (2003), *Complex Risk Management: Review of the International Standards [Kompleksnoe upravlenie riskami: obzor zarubezhnykh standartov]*, *Upravlencheskie nauki*, No. 4, pp. 23–26 (rus)
8. *ISO Guide 73:2009. Risk management. Vocabulary*, International Organization for Standardization, available at: http://www.iso.org/iso/home/store/catalogue_ics/catalogue_detail_ics.htm?csnumber=44651.
9. «On Approval of the Methodological Recommendations for Risk Management System Organization and Functioning in Ukrainian Banks: Legal Act of Ukraine, No. 361, 02.08.2004» [Pro skhvalennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho Banku Ukrainy, No. 361, 02.08.2004], available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=8FEB6509DBF0607D5EED2597BBED0CFE?id=36985> (ukr)
10. «On Approval of the Methodological Recommendations: Legal Act of Ukraine, No. 995, 14.09.2012» [Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii z orhanizatsii vnutrishnoho kontroliu rozporiadnykamy biudzhethnykh koshtiv u svoikh zakladakh ta u pidvidomchykh biudzhethnykh ustanovakh: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy, No. 995, 14.09.2012], available at: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=351955&cat_id=362118&search_param=%F0%E5%EA%EE%EC%E5%ED%E4%E0%F6%B3%FF&searchPublishing=1 (ukr)
11. «On Approval of the Requirements for Risk Management System Organization and Functioning in Ukrainian Insurance Companies: Legal Act of Ukraine, No. 295, 04.02.2014» [Pro zatverdzhennia Vymoh do orhanizatsii i funktsionuvannia systemy upravlinnia ryzykamy u strakhovyka: Rozporiadzhennia Natskomfinposluzh, No. 295, 04.02.2014], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14> (ukr)